

DVAKRÁT

Petr Hruška: Spatřil jsem svou tvář, Host, Brno 2022

EXISTENCIÁLNÍ PLAVBA PETRA HRUŠKY

Olga Stehlíková

Vrátila se tehdy před 500 lety, v září 1522, do Sevilly z tříleté cesty kolem světa jediná loď Magalhãesovy dobrodružné flotily: loď s hřebíčkem, osmnácti přeživšími a se základním poznatkem lidského vědění o kulatosti Země. Taková ovšem nemá okraje a nejistota hranic a setrvalá hrozba kruhu je jak jednou z ústředních idejí sbírky Petra Hrušky *Spatřil jsem svou tvář*, tak i jednou z hlavních metafor jejich jednačtyřiceti básní tvořících tvář vislé básnické vyprávění, chcete-li, poemu.

Jsou po tomto zjištění možné jakékoli objevy, lze dojít jakéhokoli poznání, nebo je vše cyklicky neměnné, totožné a po obkroužení bytí i největšího možného kruhu se vrátíme tam, odkud jsme přišli, k obrazu sebe sama a spolu s tím i ke zjištění, že vidět svou tvář znamená vidět tvou tvář? Vrátime se stejní: bude onen odraz pozměněný, či uvidíme téhož člověka?

Španělský šlechtic Antonio Pigafetta sepsal na základě svého lodního deníku z oné cesty kolem zeměkoule zprávu, která se dochovala ve zkrácené verzi. Chtěl podat novinářsky objektivní a současně svědeckou zprávu lodního kronikáře. Petr Hruška ji v básnické sbírce inspirované ne tolik touto zprávou, jako spíše osudem člověka, jenž se zrcadlí v zachycovaných událostech se vši tragikomičností, svědectvím básnickým doslovuje, ve dvou oddílech (druhý má dialogický ráz). Konec placatého klidu pro planetu, konec bezpečí ohrazení pro člověka, konec záchovné linearitě a spolu s ní i pocitu smysluplného ubírání se odněkud někam, k jakémukoli cíli.

Na popisu fiktivní (je to pouť do divokého, divotvorného a divuplného neznáma, které nepotřebuje konkrétní lokalizaci) plavby za poznáním sebe sama přijetím nemožnosti pochopit svět je vyobrazena nadčasová a bezrozměrná podstata lidské mizeří a nadějeplné touhy člověka po objevení

světa, totiž sebe sama. Velkolepé objevitelské hrdinství se organicky prolíná se směšnou tragédií všeplatného lidského selhávání tváří v tvář přírodě, živlům, sobě a „ostatním“ lidem zdánlivě jiných světů. Naplněný hazard takových výprav je možno nahlédnout jako bláznovství i jako prokazování heroické, nadlidské odvahy – znovu, kruh. Ten nikdy není jen užitečně uzavřený, především je nekonečný, nekončící a nezačínající. Centrální motiv, který vše navrácí na začátek, tedy motiv nekonečna, věčnosti, je opakovaně variován jako obraz osudu člověka: mířit kupředu neznamená nic jiného než vracet se do výchozího bodu. Portugalec Magalhães tak jako by pro španělského krále neotevřel žádný nový věk po středověku, jak je mu touto plavbou připisováno: lidé přistiženi u dalšího z nesmyslu, ve snaze ještě stihnout život.

Svět jako alegorie lodi (doručená i ilustracemi a grafickými symboly: morseovka, souřadnice, vlnovky), která míří „kupředu už tak dlouho, / až všechno začalo něco připomínat“, unáší rotačním pohybem do neznáma své obyvatele-námořníky, kteří se zoufale snaží dojít cíle, přežít, zvláště v momentu, kdy původní objevitelské a světátvorné motivace najatých cestovatelů vezmou za své tváří v tvář všudypřítomné smrti, nebezpečí a nadnárodní krutosti. A především vratkosti, krajní nejistotě existence symbolizované flotilou chýlící se k neodvratnému fiasku.

Nadčasová alegorie nenaplnitelné cesty za poznáním se přímo váže na jinou všečasovou metaforu: obraz rozpolcenosti člověka a rozporuplnosti hodnot. Hrdinská touha po poznání a okouzlené objevitelské v této sbírce rychle zvracejí v drancující krvelačnou dobyvačnost. Obě tyto polohy na obvodu téhož kruhu se přenesly nejen do tematického plánu sbírky, ale i do rázu básnického vyprávění a do jejího vyznění: jsme to pořád jen my, a proto neexistuje minulost ani současnost. Nejde ale o nějakou postmoderní inspiraci málo známým textem zkrácené reportáže, není to básnická zpráva o této zprávě, ale o tom, kým jsou lidé bez ohledu na dobu, v níž se ocitli.

Ta je nesena stálou aktualizací a zpřítomňováním jazyka – jeho mocnost i oslnivá krása a děs, to, jak jazyk ustavuje, tvoří realitu, jsou opakovaně připomínány. Králové objevených krajů jsou před devastující silou slov chránění, rituální očistou slov nad plamenem či ve vodě je možné dosíci jejich „čistoty“. Jak se co řekne v místním jazyce, je „dobré vědět“ – a ne jen tak něco, třeba *ženské přirození* nebo *velký smutek*. Zdejší kráska, k níž se upíná námořníková touha, se *nijak nejmenuje*. Mezi ženskými kolony selhává hra na vyššího i obyčejně jináčího, slova jsou zbytečná. S jazykem a jeho prostředkovatelskou funkcí souvisí i zvyk hodnotit věci pravidly směnného obchodu: *záměna jednoho za druhé je princip pojmenovávání* („*Za výstřel na hvězdy / je noc*“).

A ještě jedna věc nesmí být opomenuta: naléhavý, krutý, a přitom jemný humor této sbírky („*z posunků jsem vyrozuměl, / že kdybychom zůstali / jejich démony / bychom velice zahanbili*“; „*při výměně zajatců se ukázalo / že někteří nechtějí být vráceni. / Protože k tomuto jevu / došlo v obou táborech, / bylo zapotřebí sjednat další výměnu*“) – ten je pro mě u Petra Hrušky velmi nový, a novost je přece hodnota, kterou nyní uznáváme v poezii jako primáře i primáře, že?

Síla této básnické sbírky je také v její skryté reflexivnosti, novinářská deskriptivnost není „autorsky komentována“ (vše je přítomno přímo v popisech samých) – je zpracovávána samotným médiem básně, totiž přesnou a nesmírně naléhavou obrazností, sugestivní vizualitou, senzualitou obecně, přitom za zachování podivuhodně věcného sdělení. Snová, místy horečnatě blouznivá exotičnost situačně pojatého prostředí a jeho obyvatel není její podmínkou. Básnický pořouchlý „objektivita“ ukáže, že žádná objektivnost není možná, stejně jako sugerovaný pohyb v kruhu je dynamikou absurdní, státností nelineárního.

Básnickou sbírku *Spatřil jsem svou tvář* můžeme nazvat konceptuálním či postmoderním textem, cestopisnou poezií, pokračováním zpravodajské reportáže po pěti stech letech reportáží básnickou, přenesenou do

současnosti, záznamem o odvěkem střetu civilizací nebo důkazem o nové podobě Hruškovy bytostné poetiky, převratu k básnickému experimentu. Nic z toho jednotlivě ani vše dohromady ji ale nevystihuje, ničím z toho *Spatřil jsem svou tvář* není. Je to zásadní příspěvek k metafyzické poezii (té, která se táže i po své vlastní podstatě a smyslu, nadarmo není *loď* i částí kostela či katedrály a „*od osmé kapitoly Písma / pocházejí všichni z lodí*“), kterou nehněte žádná z nám známých časovostí, a současně alegorický obraz individuální i všelidské cesty životem, na níž má každý z nás příležitost aspoň na okamžik spatřit svou skutečnou tvář, dokázat si *představít vlastní život* a pochopit, že *svět nelze objevit*, ani obeplutý. ■

POETICKÝ DOKUMENT

Jan Krasický

Epičnost v současné české poezii není ničím obvyklým, o to zajímavější je, když se s ní setkáme tváří v tvář skutečnosti, jež se udála před více než pěti sty lety. Petr Hruška (1964) svou osmou básnickou sbírku zasvěcuje kulatému výročí dokončení plavby kolem světa. Z Magalhãesovy výpravy se tehdy vrátila pouze jediná loď, o jejíž cestě podal ve svém deníku zprávu Antonio Pigafetta, jeden z přeživších. To jsou holá fakta. Co se ovšem vyjevuje v intencích básnické skutečnosti, která si vzala „na paškál“ dějinnost?

Ještě než zamíříme do těchto tajuplných vod, zaujme nás vizuální stránka knihy. Hruška opět spolupracuje s Jakubem Špaňhelem, jehož tři variace na loď jsou zde využity, grafika nezapomíná ani na potenciál původních map. Celou publikaci probíhají pásma přerušovaných čar, nepravidelně konstruovaných vždy v úvodu básní. Snad nám mají připomínat vyznačení trasy na mapě, ovšem svou nepravidelností se vymykají geografickým pravidlům, chladný řád je narušen. A ač na sebe kniha upozorňuje už jen reprodukcí na obálce, uvnitř zůstává skromná a Hruškova poezie si i zde uchovává svou citlivost.

První oddíl „Papoušci v zrcadlech“ pracuje s formou deníkového záznamu, ony „zápisky“ z cesty proniká autentická působivost. Snaha zaznamenat věci tak, jak jsou, to samo o sobě může být až překvapivě poetické, jak nám už dokázalo mnoho básníků napříč staletími, každopádně setkání s neznámým, s rituály i životními principy odlišné kultury, v tomto případě kmenové, posouvá imaginaci zase na jinou úroveň. Záznam postrádá strohost, a nejen proto, že se onen „svědek“ setkává se zcela novým světem, ale samozřejmě sem vstupuje autorské já člověka 21. století. Polo-

vina milénia se tak rozplývá v sounáležitosti lidské existence, všichni jsme *na lodí* a všichni jsme *z lodí*, což přirozeně ukazuje na společný smysl, ale i na nahodilost lidského bytí: „*Od osmé kapitoly Písma / pocházejí všichni z lodí. / A dnešní ráno / je zářivé tak, / že by se život měl ještě stihnout.*“ (s. 16) Nadřazování evropské kultury, povyšování určité existence nad jinou se pojednou stává bezvýznamným gestem, v zrcadlech se zjevuje náhle překvapená tvář.

Je nutno ocenit, jakým způsobem v Hruškově díle interaguje dokumentarnost s imaginací. Básnický leckdy promlouvá už jen sama zkušenost předvědeckého chápání světa ze strany kmene, se kterým se mořeplavci setkávají: „*Později jsem zjistil, / že stejný a jiný / nerozlišují / a že nártouni ženám každou noc / vyjídají paměť. / Muž je pro ně ten, / kdo se směje. / Naše lodě / považují za zbytečně těžké.*“ (s. 25) Objevuje se zde i slovníček výrazů smelo, slovo tu nabývá imaginativní síly, navíc je to lyrický subjekt, který zakončuje onen zápisek s názvem „Dobré vědět“ spojením *oni manchiuri acsua*, což v překladu znamená *pomeranč v dešti*. Lyrično vystoupilo z prostoru dokumentu, některé meditativní pasáže sahají téměř až k surreálnu: „*Listí křivých stromů na zemi ožívá / a rozbíhá se kolem. / Ptáci svítí. / Zvířata stojí na důležitých místech. / V kamenech pulsují žíly. // Když jsme pluli kolem, / náhle se zeptal tesař, / co je zbytečnost.*“ (s. 39) Jako další text následuje ne zcela básnická zpráva o ztrátě deníku. Vše se tak rozbíhá, rozvrstňuje. Filmového fanouška napadnou v této souvislosti filmy Terrence Malicka, které tematizují historickou skutečnost, ovšem posouvají ji do zcela jiné roviny (*Tenká červená linie, Nový svět, Skrytý život*).

Klasická historiografie opěvující pokrok byla moderním badáním již dávno shozena z piedestalu, podvědomě však pohyb kupředu kultura stále reflektuje. Takový pohyb Hruška významně problematizuje, ptá se, jestli se

nakonec nešlo spíš zpátky. Objev tak může být paradoxně i ztrátou, reálné absurdním, velkolepé marginálním. Z lidské zkušenosti vyplývá nejistota nad smyslem konání, nad zdůvodněním toho, čím výjimečné byly tyto činy, jak je to líčeno v závěru popisovaného oddílu: „*Je-li nám dáno / vrátit se z opačné strany tam, / odkud jsme před lety vypluli – / podle čeho nás poznají, / změněné cestou k nepoznání? / A poznají-li nás / právě podle té vepsané cesty – / co jim řekneme? / Nedovedete si představit, / jak stejní jsme, / jak stejní jsme, / když se teď vracíme z opačné strany...*“ (s. 53)

Skladba „Přetřesená loď“, která tvoří druhou část sbírky, je jakousi rozpravou básnického já s Pigafettou, účastníkem a zapisovatelem plavby. Verše provazují citace z Pigafettovy zprávy, básnické já současnosti obdivuje dobrodružovy záznamy, zároveň ovšem poukazuje i na stinné stránky kolonizace: „*Umírali zvědavě, / narychlo pokřtěni. / Byli nebezpeční, / ale nevěděli to o sobě. / Počítali jste s tím, / že korále, zvonky a okovy se ve slunci / oslnivě lesknou, vidě, Pigafetto...*“ (s. 62) Zachycení obrazotvorné každodennosti tak prochází nejen příkloněnou, ale i odvrácenou stranou: „*Několikrát jsi užil slovo krása.*“ (s. 62), „*Mnohokrát jsi použil slovo hrůza.*“ (s. 63)

Snad to souvisí s našim obecným povědomím, že se zahlazuje prvotní zkušenost, ona elementarost počátku, a lidstvo se neustále točí v kruhu: „*Všechno postupně začínalo*

něco připomínat.“ (s. 63) List je popisován a prázdných míst ubývá, tak jako na mapě kontinentů. Pro vyznavače pokroku to snad znamená úspěch, ale u jiných to může vyvolat melancholii a ambivalentní pocity. Sbírkou je tak trochu alegorií lidského bytí, které vykonává svou plavbu životem, neustále si klade otázky, zaznamenává, pozoruje, nechává se uchvátit, ale zároveň se dostává do bouře a mimo trasu. Tragika, magično, absurdita, to všechno je součástí této daleké cesty.

Budiž řečeno, že se ono já skrze své verše často vztahuje k věcem zdánlivě nejbanálnějších, od popisu předmětů na lodí až po pozorování vlastního stínu. Kromě pestrosti navštívené (všestranné) exotiky lze poezii vidět i ve zcela všedních aktech, v předmětech každodenní námořnické rutiny. I takovými způsoby Hruška dokazuje, jak rozličně lze dosáhnout básnického účinku – ostatně vydal se tu celkově trochu jinou cestou než ve svém dosavadním díle.

Kdo očekával autorovu typickou poetiku, bude možná zklamán – Petr Hruška jde ve své nové sbírce dále, jeho poetický dokument otevírá cestu mnohostrannému básnickému poznání. Odvahu vzít v dnešní době historickou látku a přetavit ji v nový, svěbytný výtvar, zvýznamnit ji jiným způsobem než pouhým popisem realit je třeba ocenit. A při hlubším „ponoru“ vyplave na povrch nová zkušenost. ■

TVAR INFORMUJE

BookFest Praha 2023, knižní festival malých nakladatelů, proběhne už v sobotu 25. března v Kampusu Hyberská mezi 10:00 a 19:00.

www.cechnakladatelu.cz

